

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Кафедра оперативної хірургії з топографічною анатомією

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з науково-педагогічної
роботи

проф. М.Р.Гжегоцький

“ _____ ” _____ 2021 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

“Клінічна анатомія та оперативна хірургія”

підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти

Галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 221 «Стоматологія»

Затверджено
на методичній нараді
кафедри 30 серпня 2021 р.
Протокол № 1
Завідувач кафедри,
проф. З.З.Масна

_____ підпис

на профільній методичній комісії
31 серпня 2021 р.
Протокол № 4
Голова профільної методичної комісії,
проф. О.Д. Луцик

_____ підпис

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Масна З.З., завідувач кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, доктор медичних наук, професор

Габа М.Є., доцент кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидат медичних наук, доцент

Рудницька Х. І., старший викладач, завуч кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидат медичних наук.

Орел М. Г., старший викладач кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

РЕЦЕНЗЕНТИ :

Матешук-Вацеба Л. Р., завідувач кафедри нормальної анатомії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, доктор медичних наук, професор.

Ященко А. М., професор кафедри гістології, цитології та ембріології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, доктор медичних наук, професор.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Клінічна анатомія та оперативна хірургія»

відповідно до Стандарту вищої освіти *другого (магістерського) рівня* галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 221 «Стоматологія» освітньої програми *магістра* медицини

Опис навчальної дисципліни (анотація).

Робоча навчальна програма з дисципліни «Клінічна анатомія» для студентів I–II курсів стоматологічного факультету за спеціальністю 221 «Стоматологія» укладена на основі Положення про робочу навчальну програму дисципліни, розробленого у відповідності до Положення про організацію освітнього процесу у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького, ухваленого Вченою Радою університету 18.02.2015 р., протокол № 1-ВР та наказів ректора щодо удосконалення організації навчального процесу. Метою Положення є унормування змісту, обсягів, послідовності та організаційних форм вивчення дисципліни студентами, а також форм і засобів поточного і підсумкового контролю знань.

Робоча навчальна програма дисципліни – є нормативним документом університету, що розробляється колективом кафедри для кожної навчальної дисципліни на основі галузевого стандарту вищої освіти відповідно до навчального плану.

Робоча навчальна програма має забезпечувати: відповідність змісту галузевих стандартів вищої освіти через безпосередній зв'язок змісту дисципліни з цілями вищої освіти (уміннями та здатностями фахівця, що визначені в ОКХ); відповідність ліцензійним та акредитаційним умовам та вимогам; відповідність «Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»; можливість використання дисциплінарних компетенцій як інформаційної бази для формування засобів діагностики; однозначність критеріїв оцінювання навчальних досягнень.

Робоча навчальна програма дисципліни за своїм змістом є документом, що визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця, алгоритм вивчення навчального матеріалу дисципліни з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, що виключає дублювання навчального матеріалу при вивченні спільних для різних курсів проблем, необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання знань студентів.

Робоча навчальна програма як нормативний документ, що закладає ідеологію змісту освіти та організації навчального процесу, визначає навчально-методичні засади діяльності кафедри; на її основі розробляються усі навчально-методичні матеріали для забезпечення освітнього процесу, у т. ч. для самостійної роботи студентів.

Структура навчальної дисципліни	Кількість кредитів, годин, з них			СРС	Рік навчання семестр	Вид контролю
	Всього	Аудиторних				
		Лекцій (годин)	Практичних занять (год.)			
Назва дисципліни: клінічна анатомія та оперативна хірургія <i>Змістових модулів 3</i>	3 кредити ECTS/ 90 год.	10	30	50	II курс (3-4семестр)	Диференційований залік

Предметом вивчення навчальної дисципліни є пошарова будова організму та принципи операцій.

Міждисциплінарні зв'язки: вивченні навчальної дисципліни “Клінічна анатомія” базується на знаннях основних дисциплін та інтегрується з гістологією, нормальною фізіологією, хірургією, терапією, рентгенологією, неврологією, стоматологією та ін.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни: «Клінічна анатомія та оперативна хірургія» впливає із цілей освітньої-професійної програми підготовки випускників вищого медичного навчального закладу та визначаються змістом тих системних знань і умінь, котрими повинен оволодіти лікар-спеціаліст. Знання, які студенти отримують із навчальної дисципліни «Клінічна анатомія та оперативна хірургія» є базовими для блоку дисциплін, що забезпечують природничо-наукову (блок ПН) і професійно-практичну (ПП) підготовку.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Клінічна анатомія та оперативна хірургія» є наступні:

а) базуються на вивченні студентами морфологічних дисциплін - анатомії людини; гістології, цитології та ембріології; фізіології, патоморфології; патофізіології; пропедевтики внутрішньої медицини, пропедевтики педіатрії, радіології й інтегруються з цими дисциплінами;

б) закладає основи вивчення студентами хірургії, травматології, хірургічної стоматології, нейрохірургії, анестезіології та інтенсивної терапії і іншими навчальними дисциплінами, де застосовуються хірургічні методи лікування, що передбачає інтеграцію викладання з цими дисциплінами та формування умінь застосовувати знання в процесі подальшого навчання і професійної діяльності;

в) надає можливість отримати практичні навички та формувати професійні вміння для надання медичної допомоги при певних патологічних станах та в період догляду за хірургічними хворими.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- знати будову, топографію та синтопію ділянок тіла людини;
- демонструвати володіння технікою виконання основних оперативних втручань на експериментальних тваринах та трупах людини.

1.3. Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті вищої освіти).

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти дисципліна забезпечує набуття студентами наступних компетентностей:

- *загальні*: основи для вивчення студентами клінічної анатомії та оперативної хірургії, гістології, нормальної фізіології, пропедевтики клінічних дисциплін.
- *спеціальні (фахові, предметні)*: формування умінь застосовувати знання з клінічної анатомії та оперативної хірургії в процесі подальшого вивчення усіх клінічних дисциплін і в майбутній професійній діяльності.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

Матриця компетентностей

№	Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
1.	Фахова	-сутність, фундаментальні властивості пошарової будови людського організму; -особливості будови анатомії голови; -особливості топографічної анатомії шії; -особливості топографічної анатомії грудей; -поняття норми, варіантів, аномалій; -поняття індивідуальної мінливості;	-розв'язати ситуаційні задачі з основних розділів дисципліни; -визначити особливості пошарової будови відділів голови; -вміти зробити первинну хірургічну обробку ран черепа; -демонструвати на муляжі методи знечулення на верхній та нижній щелепах; -віддеференціювати зовнішню та внутрішню сонні артерії в трикутнику; -визначити в трикутнику Пирогова язикову артерію;		-набуття практичних навиків щодо користування хірургічними інструментами та шовним матеріалом; -техніка операцій на трахеї (трахеотомія, конікотомія); -визначення умовних ліній на поверхні грудної клітки; -техніка операцій на шлунку (гастростомія, резекція шлунка); -техніка операцій на тонкій та товстій кишці;

		<p>-поняття конституції грудної стінки;</p> <p>-особливості топографічної анатомії живота;</p> <p>-типи будови тіла;</p> <p>-особливості топографічної анатомії поперекової ділянки і заочеревинного простору;</p> <p>-особливості топографічної анатомії малого таза;</p> <p>-особливості топографічної анатомії верхньої кінцівки;</p> <p>-особливості топографічної анатомії нижньої кінцівки.</p>	<p>-демонструвати на сухих препаратах будову грудної стінки;</p> <p>-визначити будову і функцію органів грудної порожнини;</p> <p>-визначити локалізацію формування порожнистих вен;</p> <p>-вміти визначити пункцію плевральної порожнини;</p> <p>-визначити будову і функцію органів черевної порожнини;</p> <p>-диференціювати топографію гілок периферійних нервів та судин тулуба;</p> <p>-демонструвати на вологих препаратах накладання кишкових швів;</p> <p>-демонструвати на вологому препараті печінкового шва;</p> <p>-демонструвати на муляжі паранефральну блокаду;</p> <p>-визначити анатомічні ділянки впадіння лімфатичних проток у венозні кути;</p> <p>-визначити будову і функцію органів малого таза;</p> <p>-демонструвати на муляжі катетеризацію сечового міхура;</p> <p>-демонструвати на сухих препаратах кістки та м'язи малого таза;</p> <p>-визначити будову і функцію верхньої кінцівки;</p> <p>-демонструвати на</p>	<p>-техніка операцій на печінці (холецисектомія);</p> <p>-техніка операцій на судинах та нервах;</p> <p>-техніка операцій на м'язах та сухожильках;</p> <p>-техніка операцій на кінцівках (ампутації та екзартикуляції).</p>
--	--	---	---	--

		<p>сухих препаратів будову суглобів верхньої кінцівки;</p> <p>-демонструвати на муляжі венепункцію на верхній кінцівці;</p> <p>-демонструвати на вологих препаратах пошарову будову нижньої кінцівки;</p> <p>-аналізувати особливості топографії венозних судин;</p> <p>-аналізувати формування та клінічне значення венозних анастомозів.</p>	
--	--	--	--

Результати навчання: знання, які студенти отримують із навчальної дисципліни «Клінічна анатомія та оперативна хірургія», є базовими для блоку дисциплін, що забезпечують природничо-наукову (блок ПН) і професійно-практичну (блок ПП) підготовку.

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна: вміння аналізувати інформацію про пошарову будову тіла людини, системи, що його складають, органи і тканини; демонструвати володіння морально-етичними принципами ставлення до живої людини та її тіла як об'єкту анатомічного та клінічного дослідження; варіанти мінливості органів, вади розвитку; інтерпретувати статеві, вікові та індивідуальні особливості будови організму людини; пояснювати закономірності розвитку та особливості будови органів та систем людини на макро- і мікроскопічному рівнях; передбачити взаємозалежність і єдність структур і функцій органів людини їх мінливість під впливом екологічних факторів; визначити топографо-анатомічні взаємовідносини органів і систем людини; визначити вплив соціальних умов та праці на розвиток і будову організму людини.

Результати навчання для дисципліни: гістологія, нормальна фізіологія, хірургія, терапія, рентгенологія, неврологія, стоматологія та ін.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин з них: 10 год. - лекції, 20 год. практичні заняття, 50 год. - самостійна робота.

Основними видами навчальних занять з дисципліни є практичні заняття та самостійна робота студентів з темами програми навчальної дисципліни.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Введення у клінічну анатомію та оперативну хірургію.

Заняття 1. Введення оперативну хірургію та клінічну анатомію. Класифікація знечулень; види оперативних втручань. Принципи операцій. Хірургічний інструментарій. Визначити роль знання топографічної анатомії, способів оперативних доступів і прийомів у підготовці лікаря. Класифікувати хірургічні операції. Ідентифікувати сучасні хірургічні інструменти. Демонструвати техніку первинної хірургічної обробки ран. Вирізняти різні види оперативних втручань, трансплантації і експлантації органів і тканин. Історія розвитку дисципліни. Методи топографо-анатомічного дослідження. Класифікація хірургічних операцій. Хірургічний інструментарій і зшивальна апаратура.

Заняття 2. Первинна хірургічна техніка. Роз'єднання і з'єднання тканин. Принципи первинної хірургічної обробки ран. Способи місцевого знеболення. Види трансплантації і експлантації органів і тканин, способи пересадки шкіри.

Тема 2. Топографічна анатомія та оперативна хірургія голови.

Заняття 3. Клінічна анатомія і оперативна хірургія ділянок черепно-мозкового відділу голови. Антротомія. Топографічна анатомія і оперативна хірургія порожнини черепа. Схема краніоцеребральної топографії. Трепанация черепа. Хірургічна обробка черепно-мозкових ран. Межі, шари, судини і нерви, клітковинні простори лобово-тім'яно-потиличної, скроневої ділянок. Мозкові оболонки і міжоболонкові простори. Аналіз вікових особливостей топографічної анатомії голови. Схема черепно-мозкової топографії. Топографо-анатомічні основи виникнення клінічної картини патологічних процесів в ділянках голови. Первинна хірургічна обробка ран черепа. Різні методи обробки ран голови. Принципи декомпресійних і кістково-пластичних трепанаций черепа. Антротомія.

Заняття 4. Топографія лицевого відділу голови. Бокова поверхня лиця: привушно-жувальна та щічна ділянки. Скронево-нижньощелепний суглоб. Операції при анкілозі цього суглоба. Кровопостачання, особливості венозної системи лиця, лімфовідтік. Топографія глибокої ділянки лиця. Клітковинні проміжки лиця. Первинна хірургічна обробка ран лиця. Розрізи при гнійних процесах на лиці. Топографічна анатомія переднього відділу лиця. Очноямкова ділянка. Ділянка носа (зовнішній ніс і порожнина носа). Приносіві пазухи. Поняття про оперативні втручання на приносівих пазухах. Принципи ринопластики. Межі, поширення будова, судини і нерви, клітковинні простори бокової, глибокої і передньої ділянок лиця. Хірургічна обробка щелепно-лицевих ран. Операції при запальних та гнійних процесах. Вибір і методи оперативних втручань при гнійних процесах на обличчі. Типові розрізи при абсцесах і флегмонах лиця. Операції при анкілозі скронево-нижньощелепного суглоба. Топографо-анатомічні особливості будови порожнини очної ямки разом з частинами лиця. Слізний апарат ока. Ділянка носа (зовнішній ніс, порожнина носа, приносіві пазухи). Розтин лобової пазухи.

Заняття 5. Клінічна анатомія присінка і порожнини рота. Язик. Дно порожнини рота. Операції при природженому незрощенні верхньої губи і піднебіння (уранопластика). Резекція верхньої і нижньої щелеп. Ротова ділянка (власна порожнина рота, дно порожнини рота, язик). Операції на верхній та нижній щелепах. Класифікація вад обличчя і хірургічні методи їх корекції. Принципи відновлювальних операцій на лиці. Операції при вродженому незрощенні губи та повному незрощенні верхньої губи. Операції при вродженому незрощенні піднебіння (уранопластика).

Заняття 6. Іннервація лиця. Топографія лицевого та трійчастого нервів їх гілок. Топографія зубів. Операція видалення зубів. Топографічна анатомія трійчастого та лицевого нерва, проекція гілок, особливості іннервації. Топографія зубів, особливості будови, кровопостачання та іннервації. Операція видалення зубів: етапи та особливості проведення екстракцій зубів верхньої та нижньої щелеп.

Заняття 7. Місцеве знечуження на лиці - провідникова центральна і периферична анестезія. Обґрунтування та техніка провідникових анестезій. Види анестезій. Механізми і способи місцевого знеболення при хірургічних втручаннях в лицевій ділянці голови. Інфільтраційне і провідникове знеболення на обличчі. Особливості проведення провідникової анестезії.

Тема 3. Клінічна анатомія та оперативна хірургія шиї.

Заняття 8. Клінічна анатомія ділянок шиї. Топографія клітковинних просторів шиї. Розрізи при флегмонах та абсцесах шиї. Видалення лімфатичних вузлів шиї (операції Ванаха і Крайля). Перев'язка зовнішньої і загальної сонних артерій. Фасції, клітковинні простори шиї. Аналіз вікових особливостей топографічної анатомії шиї. Топографо-анатомічні основи розвитку клінічної картини патологічних процесів на шиї. Операції при вроджених норицях і кістках шиї. Різні методи обробки ран шиї. Судини та нерви шиї. Оголення і перев'язка зовнішньої і загальної сонних артерій. Операція Ванаха-Крайля.

Заняття 9. Клінічна анатомія органів шиї (гортань, трахея, стравохід, глотка, щитоподібна залоза). Трахеотомія, трахеостомія. Інтубація трахеї. Топографічна анатомія органів шиї. Операції на щитоподібній залозі. Поняття резекції щитоподібної залози. Топографія органів шиї, вікові та статеві особливості будови органів шиї. Оперативні прийоми при виконанні конікотомії, трахеотомії та трахеостомії. Операції на щитоподібній залозі. Принципи оперативних втручань при різних формах зобу.

Тема 4. Клінічна анатомія і оперативна хірургія грудної та черевної порожнин, заочеревинного простору, таза та кінцівок.

Заняття 10. Клінічна анатомія стінок і органів грудної порожнини. Молочна залоза. Принципи операцій. Конституційні особливості будови

грудної клітки. Види пневмотораксу. Техніка закриття пневмотораксу. Пункція плеври. Торакотомії. Резекція ребра. Топографічна анатомія і операції на молочній залозі. Сегментектомія. Лобектомія. Білобектомія. Видалення легень. Хірургічні доступи до стравоходу, методи реконструкції стравоходу. Стернотомії. Операції при пораненнях серця. Пункція перикарду. Вроджені і набуті вади серця, принципи їх хірургічного лікування. Аорто-коронарне шунтування, стентування. Екстракорпоральний кровообіг. Транслантація серця.

Заняття 11. Топографія передньої черевної стінки та органів верхнього поверху черевної порожнини. Хірургічні доступи до органів черевної порожнини. Оптимальні способи лапаротомій при різних захворюваннях органів черевної порожнини. Лапароскопічна хірургія. Грижі передньобічної стінки живота. Оптимальні способи операцій при грижах стінки живота. Пахвинна ділянка, пахвинний канал і пахвинний проміжок. Операції при пахвинних грижах. Оперативне лікування природженої, защемленої і ковзної гриж. Топографія стегового каналу. Стегнова грижа. Операції при стегових грижах. Грижі білої лінії живота. Пупкова грижа. Операції при пупкових грижах і грижах білої лінії живота. Топографічна анатомія шлунка, печінки, жовчового міхура, жовчних шляхів, підшлункової залози і селезінки.

Заняття 12. Топографія органів нижнього поверху черевної порожнини. Операції на шлунку, печінці, жовчовому міхурі. Операції на тонкій і товстій кишці. Відношення очеревини до органів черевної порожнини. Сумки, канали, заутки. Топографічна анатомія тонкої і товстої кишок. Кишкові шви. Резекція кишок. Різні види ентероанастомозів: кінець і кінець, бік в бік, кінець і бік. Операції на товстій кишці: колостомія, формування протиприроднього відхідника, резекція товстої кишки, колектомія. Видалення червоподібного відростка (оперативні доступи, способи обробки кукси, ретроградне видалення). Топографо-анатомічні основи методів органозберігаючих операцій на шлунку. Операції на шлунку: розсічення, шов, гастростомії, гастроентеростомії. Принципи резекції шлунка. Операції на печінці, жовчному міхурі, жовчних шляхах, підшлунковій залозі. Видалення селезінки. Основні принципи лапароскопічних втручань на органах верхнього поверху черевної порожнини.

Заняття 13. Топографічна анатомія заочеревинного простору та таза. Принципи операцій на органах заочеревинного простору та тазу. Топографічна анатомія фасцій і клітковинних просторів, органів заочеревинного простору. Слабкі місця поперекової ділянки. Паранефральна блокада. Оперативні оступи до нирок, наднирників та сечоводів. Операції на нирках, наднирниках та сечоводах, принципи лапароскопічних втручань на цих органах. Трансплантація нирки. Вроджені вади розвитку хребта. Поперековий прокол. Операції на хребті. Фасції і клітковинні простори таза. Вікові і статеві особливості топографічної анатомії таза. Вибір способів операцій на сечовому міхурі, передміхуровій залозі, прямій кишці, матці, яечку, зовнішніх статевих органах. Прокол сечового міхура. Операції при вріданні яєчка.

Заняття 14. Топографія верхньої та нижньої кінцівок. Операції на кінцівках. Методи зупинки кровотечі. Операції на кістках та суглобах. Хірургічне лікування гнійних процесів. Топографічна анатомія верхньої кінцівки: надпліччя, плеча, ліктьової ямки, передньої та задньої ділянок передпліччя, кисті. Топографічна анатомія нижньої кінцівки: сідничної ділянки, передньої ділянки стегна, колінного суглоба, задньої ділянки стегна, підколінної ямки, передньої та задньої ділянок гомілки, стопи. Границі ділянок. Проекції судинно-нервових пучків. Клітковинні простори та їх сполучення. Шляхи поширення гнійних процесів. Методи обробки ран на кінцівках. Доступи до судин та нервів на кінцівках. Операції на сухожилках, судинах і нервах кінцівок. Методи зупинки кровотеч на кінцівках. Принципи дезоблітеруючих операцій на магістральних судинах. Принципи операцій на нервах: невроліз, шов нерва, невротомія, пластика і переміщення нервів. Шви сухожилків. Мікрохірургічна техніка. Шляхи поширення гнійних процесів. Розрізи при панариціях і флегмонах кисті і передпліччя. Розрізи при флегмонах стопи і гомілки. Принципи пункцій суглобів, артротомій, артропластики і артродезу. Принципи екста- і інтрамедулярного остесинтезу. Ампутації і екзартикуляції на різних рівнях верхньої і нижньої кінцівок.

Тема 14. Операції на верхній та нижній кінцівках.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Лекції	Практичні (семінарські заняття)	СРС	Індивідуальна робота
Тема 1. Введення у клінічну анатомію та оперативну хірургію.				
1. Введення в оперативну хірургію та клінічну анатомію. Класифікація знечулень; види оперативних втручань. Принципи операцій. Хірургічний інструментарій.	2	2	5	
2. Первинна хірургічна техніка. Роз'єднання і з'єднання тканин.	-	2	-	
Разом	2	4	5	
Тема 2. Топографічна анатомія та оперативна хірургія голови.				
3. Клінічна анатомія і оперативна хірургія ділянок черепно-мозкового відділу голови. Антротомія. Топографічна анатомія і оперативна хірургія порожнини черепа. Схема краніоцеребральної топографії. Трепанация черепа. Хірургічна обробка черепно-мозкових ран..	2	2	5	

4. Топографія лицевого відділу голови. Бокова поверхня лиця: привушно-жувальна та щічна ділянки. Скренево-нижньощелепний суглоб. Операції при анкілозі цього суглоба. Кровопостання, особливості венозної системи лиця, лімфовідтік. Топографія глибокої ділянки лиця. Клітковинні проміжки лиця. Первинна хірургічна обробка ран лиця. Розрізи при гнійних процесах на лиці. Топографічна анатомія переднього відділу лиця. Очноямкова ділянка. Ділянка носа (зовнішній ніс і порожнина носа). Приносіві пазухи. Поняття про оперативні втручання на приносівих пазухах. Принципи ринопластики.	-	2	5	
5. Клінічна анатомія присінка і порожнини рота. Язик. Дно порожнини рота. Операції при природженому незрощенні верхньої губи і піднебіння (уранопластика). Резекція верхньої і нижньої щелеп.	2	2	5	
6. Іннервація лиця. Топографія лицевого та трійчастого нервів їх гілок. Топографія зубів. Операція видалення зубів.	-	2	5	
7. Місцеве знечулення на лиці - провідникова центральна і периферична анестезія. Обґрунтування та техніка провідникових анестезій.	-	2	-	
Разом	4	10	20	
Тема 3. Клінічна анатомія і оперативна хірургія шиї				
8. Клінічна анатомія ділянок шиї. Топографія клітковинних просторів шиї. Розрізи при флегмонах та абсцесах шиї. Видалення лімфатичних вузлів шиї (операції Ванаха і Крайля). Перев'язка зовнішньої і загальної сонних артерій.	2	2	5	
9. Клінічна анатомія органів шиї (гортань, трахея, стравохід, глотка, щитоподібна залоза). Трахеотомія, трахеостомія. Інтубація трахеї. Топографічна анатомія органів шиї. Операції на щитоподібній залозі. Поняття резекції щитоподібної залози		2	-	
Разом	2	4	5	
Тема 4. Клінічна анатомія і оперативна хірургія грудної та черевної порожнин, заочеревинного простору, таза та кінцівок.				

10. Клінічна анатомія стінок і органів грудної порожнини. Молочна залоза. Принципи операцій.	2	2	5	
11. Топографія передньої черевної стінки та органів верхнього поверху черевної порожнини.	-	2	-	
12. Топографія органів нижнього поверху черевної порожнини. Операції на шлунку, печінці, жовчезному міхурі. Операції на тонкій і товстій кишці.	-	2	5	
13. Топографічна анатомія заочеревинного простору та таза. Принципи операцій на органах заочеревинного простору та тазу.	-	2	5	
14. Топографія верхньої та нижньої кінцівок. Операції на кінцівках. Методи зупинки кровотечі. Операції на кістках та суглобах. Хірургічне лікування гнійних процесів.	-	2	5	
Разом	2	10	20	
15. Залікове заняття		2		
Всього	10	30	50	

4. Тематичний план лекцій

№	Тема	Кількість годин
1.	Введення в оперативну хірургію та топографічну анатомію. Класифікація знечудень; види оперативних втручань. Принципи операцій	2
2.	Топографічна анатомія і оперативна хірургія ділянок мозкового відділу голови. Пошарова будова склепіння черепа. Хірургічна обробка черепно-мозкових ран, трепанації черепа; операції на мозку та мозкових оболонках. Топографічна анатомія лицевого відділу голови (бокова ділянка). Фасції і клітковинні простори лица.	2
3.	Хірургічна обробка ран лица. Топографічна анатомія ротової порожнини. Іннервація лица. Класифікація та техніка проведення анестезій. Видалення зубів.	2
4.	Хірургічна анатомія шиї. Вроджені вади шиї та їх оперативне лікування. Принципи оперативних втручань на шиї. Конікопункція, конікотмія, трахеотомії. Операції на щитоподібній залозі. Оголення та перев'язка загальної та зовнішньої сонних артерій. Операція Ванаха-Крайля.	2
5.	Топографічна анатомія стінок та органів грудної та черевної порожнин, заочеревинного простору та таза. Принципи операцій на стінках грудної та черевної порожнин. Кишкові	2

	шви та анастомози. Принципи резекцій паренхіматозних та порожнистих органів грудної та черевної порожнин, заочеревинного простору та таза. Топографія кінцівок. Методи зупинки кровотеч, операції на судинах, нервах та сухожилках. Принципи лікування гнійних процесів на кінцівках. Операції на кістках та суглобах.	
	Разом	10

5. Тематичний план практичних (семінарських) занять

№	Т Е М А	К-сть год.
Тема 1. Введення у клінічну анатомію та оперативну хірургію		
1.	Введення в оперативну хірургію та клінічну анатомію. Класифікація знечулень; види оперативних втручань. Принципи операцій. Хірургічний інструментарій.	2
2.	Первинна хірургічна техніка. Роз'єднання і з'єднання тканин.	2
Тема 2. Клінічна анатомія і оперативна хірургія голови		
3.	Клінічна анатомія і оперативна хірургія ділянок черепно-мозкового відділу голови. Антротомія. Топографічна анатомія і оперативна хірургія порожнини черепа. Схема краніоцеребральної топографії. Трепанация черепа. Хірургічна обробка черепно-мозкових ран.	2
4.	Топографія лицевого відділу голови. Бокова поверхня лица: привушно-жувальна та щічна ділянки. Скренево-нижньощелепний суглоб. Операції при анкілозі цього суглоба. Кровопостачання, особливості венозної системи лица, лімфовідтік. Топографія глибокої ділянки лица. Клітковинні проміжки лица. Первинна хірургічна обробка ран лица. Розрізи при гнійних процесах на лиці. Топографічна анатомія переднього відділу лица. Очноямкова ділянка. Ділянка носа (зовнішній ніс і порожнина носа). Приноскові пазухи. Поняття про оперативні втручання на приноскових пазухах. Принципи ринопластики.	2
5.	Клінічна анатомія присінка і порожнини рота. Язик. Дно порожнини рота. Операції при природженому незрощенні верхньої губи і піднебіння (уранопластика). Резекція верхньої і нижньої щелеп.	2
6.	Іннервація лица. Топографія лицевого та трійчастого нервів їх гілок. Топографія зубів. Операція видалення зубів.	2
7.	Місцеве знечулення на лиці - провідникова центральна і периферична анестезія. Обґрунтування та техніка провідникових анестезій.	2
Тема 3. Клінічна анатомія і оперативна хірургія шиї		
8.	Клінічна анатомія ділянок шиї. Топографія клітковинних просторів шиї. Розрізи при флегмонах та абсцесах шиї. Видалення лімфатичних вузлів шиї (операції Ванаса і Крайля). Перев'язка зовнішньої і загальної сонних артерій.	2

9.	Клінічна анатомія органів шиї (гортань, трахея, стравохід, глотка, щитоподібна залоза). Трахеотомія, трахеостомія. Інтубація трахеї. Топографічна анатомія органів шиї. Операції на щитоподібній залозі. Поняття резекції щитоподібної залози.	2
Тема 4. Клінічна анатомія і оперативна хірургія грудної та черевної порожнин, заочеревинного простору, таза та кінцівок.		
10.	Клінічна анатомія стінок і органів грудної порожнини. Молочна залоза. Принципи операцій.	2
11.	Топографія передньої черевної стінки та органів верхнього поверху черевної порожнини.	2
12.	Топографія органів нижнього поверху черевної порожнини. Операції на шлунку, печінці, жовчовому міхурі. Операції на тонкій і товстій кишці.	2
13.	Топографічна анатомія заочеревинного простору та таза. Принципи операцій на органах заочеревинного простору та тазу.	2
14.	Топографія верхньої та нижньої кінцівок. Операції на кінцівках. Методи зупинки кровотечі. Операції на кістках та суглобах. Хірургічне лікування гнійних процесів.	2
15.	Залікове заняття.	2
Кількість годин практичних занять з дисципліни		30

6. Тематичний план самостійної роботи студентів

№ п/п	Т Е М А	К-сть годин	Вид контролю
1.	Історія клінічної анатомії і кафедри клінічної анатомії і оперативної хірургії ЛНМУ імені Данила Галицького.	5	Поточний контроль на практичних заняттях
2.	Особливості оперативного лікування травматичних ушкоджень в ділянці черепно-мозкового відділу голови.	5	-"-
3.	Принципи пересадки шкіри. Мігруюче стебло В.П.Філатова.	5	-"-
4.	Природжені вади обличчя. Незрощення губ і піднебіння. Уранопластика. Хейлоластика. Принципи пластичної хірургії обличчя. Косметична хірургія.	5	-"-
5.	Особливості топографії зубів щодо верхньощелепної пазухи. Оперативне лікування одонтогенних гайморитів.	5	-"-

6.	Операції на стравоході. Хірургічні доступи до стравоходу і шийного відділу хребта. Операції на щитоподібній залозі. Вагосимпатична блокада за Вишневським Л.В.	5	-"
7.	Операції при пневмотораксах. Резекція ребра. Операції на молочній залозі.	5	-"
8.	Лапароскопічні операції на органах черевної порожнини.	5	-"
9.	Принципи трансплантації органів. Пересадка нирки.	5	-"
10.	Операції при ушкодженні сухожилків, нервів та судин (судинний шов, шов сухожилка, шов нерва).	5	-"
	РАЗОМ	50	

7. Індивідуальні завдання не заплановані.

8. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота студентів виконується у вигляді підготовки до практичних занять (підготовка теоретичних питань, опанування навичками згідно з темою заняття, тощо).

9. Методи навчання

На практичних заняттях для ефективного засвоєння матеріалу застосовуються різні методи навчання, а саме:

- Нарчний метод (демонстрація викладачем органоконструкцій, сухих та мокрих препаратів; використання атласів, ілюстрацій підручників, таблиць, демонстрація принципів окремих хірургічних технік на тваринному матеріалі, інше);

- Практичний метод (робота студентів з органоконструкціями, сухими та мокрими препаратами, розв'язування тестів, ситуаційних задач, відпрацювання окремих хірургічних технік на тваринному матеріалі);

- Словесний метод (розв'яснення викладачем незрозумілих питань з попередньої теми заняття чи лекції, пояснення викладачем теми поточного практичного заняття, лекцій);

- Робота з книгою (написання студентами конспектів під час самопідготовки та виконання самостійних робіт);

- Відео-метод (використання у лекційному курсі тематичних відеофільмів, мультимедійних презентацій лекцій).

10. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється на основі контролю теоретичних знань, навичок і вмінь.

Форми поточного контролю:

1. Усне опитування (фронтальне, індивідуальне, комбіноване)
2. Практична перевірка сформованих професійних вмінь
3. Тестовий контроль (відкриті та закриті тестові завдання)

Поточний контроль здійснюється під час проведення навчальних занять і має на меті перевірку засвоєння студентами навчального матеріалу. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни.

Оцінювання поточної навчальної діяльності. Під час оцінювання засвоєння кожної теми за поточну навчальну діяльність студенту виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання для відповідної дисципліни. При цьому враховуються усі види робіт, передбаченою навчальною програмою. Студент має отримати оцінку з кожної теми. Форми оцінювання поточної навчальної діяльності є стандартизованими і включають контроль теоретичної та практичної підготовки.

На кафедрі застосовуються наступні критерії оцінювання згідно традиційної 4-бальної шкали:

Відмінно “5”. Студент правильно відповів на 90-100 % тестів формату А. Правильно, чітко і логічно і повно відповідає на всі стандартизовані питання поточної теми, добре знає матеріал попередніх тем (вихідний рівень знань), відповідає на питання лекційного курсу і питання з самостійної роботи. Правильно демонструє препарат (знання практичних навичок), правильно вживає латинські терміни. Робить узагальнення матеріалу, доповнює свою відповідь знанням додаткової літератури. Виконав усі завдання, які передбачені методичними розробками під час самостійної роботи студента.

Написав реферат з запропонованої теми або самостійно зробив анатомічний препарат (індивідуальна робота).

Добре “4”. Студент правильно відповів на 70-90% тестів формату А. Правильно, інколи за допомогою пояснювальних питань, відповідає на стандартизовані питання поточної теми, знає матеріал попередніх тем (вихідний рівень знань), відповідає на питання лекційного курсу і питання з самостійної роботи. Правильно демонструє препарат (знання практичних навичок). Студент правильно вживає латинські терміни. Виконав усі завдання, які передбачені методичними розробками під час самостійної роботи студента.

Задовільно “3”. Студент правильно відповів на 50 -70% тестів формату А . Неповно, за допомогою пояснювальних питань, відповідає на стандартизовані питання поточної теми, на питання з матеріалу попередніх тем (вихідний рівень знань), неточно і неповно відповідає на питання лекційного курсу і питання з самостійної роботи. Не може самостійно побудувати чітку, логічну відповідь. Під час відповіді і демонстрації препарату (знання практичних навичок) студент робить незначні помилки. Студент вживає латинські терміни з помилками, або неповністю знає латинські терміни з теми поточного заняття і попередніх занять. Виконав не повністю завдання, які передбачені методичними розробками під час самостійної роботи студента.

Незадовільно “2”. Студент відповів на менше, ніж 50% тестів формату А. Не знає матеріалу поточної теми. Або відповідає на поставлені питання поточної теми недостатньо, неповно, не може побудувати логічну відповідь, не відповідає на додаткові питання, не розуміє змісту матеріалу, не знає питання з матеріалу попередніх тем (вихідний рівень знань), не відповідає на питання лекційного курсу і питання з самостійної роботи. Під час відповіді і демонстрації препарату (знання практичних навичок) студент робить значні, грубі помилки. Студент не знає латинських термінів з теми поточного заняття і попередніх занять, або вживає латинські терміни з помилками. Не виконав завдання, які передбачені методичними розробками під час самостійної роботи студента.

11. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Для дисципліни формою підсумкового контролю є диференційований залік

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни становить 200 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність для зарахування дисципліни становить 120 балів.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом оцінок за традиційною шкалою під час вивчення дисципліни впродовж семестру, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$X = \frac{CA \times 200}{5}$$

Для зручності наведено таблицю перерахунку за 200-бальною шкалою.

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльність у багатобальну шкалу для дисциплін, що завершуються заліком (диференційованим заліком)

4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала	4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	120	4.45	107	3.91	94	3.37	81
4.95	119	4.41	106	3.87	93	3.33	80
4.91	118	4.37	105	3.83	92	3.29	79
4.87	117	4.33	104	3.79	91	3.25	78
4.83	116	4.29	103	3.74	90	3.2	77
4.79	115	4.25	102	3.7	89	3.16	76
4.75	114	4.2	101	3.66	88	3.12	75
4.7	113	4.16	100	3.62	87	3.08	74
4.66	112	4.12	99	3.58	86	3.04	73
4.62	111	4.08	98	3.54	85	3	72
4.58	110	4.04	97	3.49	84	Менше 3	Недостатньо
4.54	109	3.99	96	3.45	83		
4.5	108	3.95	95	3.41	82		

Самостійна робота студентів оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Засвоєння тем, які виносяться лише на самостійну роботу контролюється при підсумковому контролі.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному освітньо-кваліфікаційному рівні та на окремих його завершених етапах за національною шкалою ECTS. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію студента.

Семестровий контроль проводиться у формі семестрового диференційованого заліку з навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни і в терміни, встановлені робочим навчальним планом, індивідуальним навчальним планом студента. Семестровий екзамен - це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід. Студент вважається допущеним до семестрового екзамену з навчальної дисципліни, якщо він відвідав усі передбачені навчальною програмою з дисципліни аудиторні навчальні заняття, виконав усі види робіт передбачені робочою програмою навчальної дисципліни та при її вивченні в продовж семестру набрав кількість балів не меншу за мінімальну (72 бали).

Бали студентів, які навчаються за однією спеціальністю, з урахуванням кількості балів, набраних з дисципліни ранжуються за шкалою ECTS таким чином:

Оцінка ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% студентів
B	Наступні 25% студентів
C	Наступні 30% студентів
D	Наступні 25% студентів
E	Останні 10% студентів

Бали з дисципліни для студентів, які успішно виконали програму конвертуються конвертується у 4-ри бальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено нижче у таблиці:

Оцінка ECTS	Оцінка за 4-ри банальною шкалою
Від 170 до 200 балів	«5»
Від 140 до 169 балів	«4»
Від 139 балів до мінімальної кількості балів, яку повинен набрати студент	«3»
Нижче мінімальної кількості балів, яку повинен набрати студент	«2»

Оцінка ECTS у традиційну шкалу не конвертується, оскільки шкала ECTS та чотирибальна шкала незалежні.

Об'єктивність оцінювання навчальної діяльності студентів перевіряється статистичними методами (коефіцієнт кореляції між оцінкою ECTS та оцінкою за національною шкалою).

Методичне забезпечення

Методичні вказівки для студентів і викладачів, робочі зошити, таблиці, муляжі, схеми, навчальні фільми, хірургічні інструменти, шовний матеріал, сухі препарати, трупний матеріал тварини.

11. Перелік питань для підготовки студентів до залік

1. Венепункція та венесекція. Покази, техніка.
2. Топографія лобово-тім'яно-потиличної ділянки.
3. Характеристика крововиливів у м'які тканини склепіння черепа. Шляхи розповсюдження гнійних процесів в цій ділянці.
4. Топографія скроневої ділянки.
5. Топографія соскоподібною ділянкою. Трепанаційний трикутник (Шипо).
6. Топографія оболонок головного мозку.
7. Топографія міжоболонкових просторів порожнини черепа і характеристика інтракраніальних гематом.
8. Топографія а. meningea media за схемою краніо-церебральної топографії Кронлейна.
9. Топографія артеріального кола мозку.
10. Топографія щічної ділянки.
11. Топографія привушно-жувальної ділянки.
12. Топографія привушної залози.
13. Артеріальне кровопостачання лицевого відділу голови.
14. Топографія глибокої ділянки лиця.
15. Топографія біляглоткового простору голови.
16. Венозні системи мозкового та лицевого відділів голови, їх зв'язок.
17. Топографія трійчастого нерва.
18. Топографія лицевого нерва.
19. Флегмони лиця. Розтини при запальних гнійних процесах на обличчі.
20. Первинна хірургічна обробка щелепно-лицевих ран.
21. Первинна хірургічна обробка непроникаючих черепно-мозкових ран.
22. Первинна хірургічна обробка проникаючих черепно-мозкових ран. Способи зупинки кровотечі при пошкодженні пазух твердої мозкової оболонки.
21. Кістковопластична трепанація черепа.
22. Антротомія.
23. Топографія фасцій шиї.
24. Топографія клітковинних просторів шиї.
25. Топографія піднижньощелепного трикутника шиї.
26. Топографія сонного трикутника шиї.

27. Топографія лопатково-трахейного трикутника шиї.
28. Топографія грудинно-ключично-соскоподібної ділянки.
29. Топографія бічного трикутника шиї.
30. Особливості первинної хірургічної обробки ран шиї.
31. Ваго-симпатична блокада за О.В.Вишневським.
32. Оперативні доступи до судинно-нервового пучка шиї сонному трикутнику.
33. Верхня трахеостомія, помилки та ускладнення.
34. Нижня трахеостомія, помилки та ускладнення.
35. Флегмони шиї. Розповсюдження запальних гнійних процесів. Розтини при гнійних процесах на шиї.
36. Топографія глибокої ділянки лиця: скронево-крилоподібна, міжкрилоподібна, крилоподібна-нижньощелепна клітковинні щілини.
37. Шляхи розповсюдження нагнійних процесів.
38. Передній і задній відділи біляглоткового простору, заглотковий простір. Анатомічні утворення, розташовані в них. Шляхи розповсюдження нагнійних процесів.
39. Топографія порожнини рота. Тверде та м'яке піднебіння.
40. Топографія язика (кровопостачання, іннервація, лімфовідтік).
41. Топографія зубів: будова, іннервація, кровопостачання. Анатомічна, клінічна і міжнародна формули молочних і постійних зубів. Поняття про прикус.
42. Топографія порожнини і придаткових пазух носа.
43. Особливості первинної хірургічної обробки щелепно-лицьових ран.
44. Особливості первинної хірургічної обробки черепно-мозкових ран.
45. Декомпресивна трепанація черепа.
46. Кістковопластична трепанація черепа.
47. Антротомія.
48. Розтин лобної пазухи.
49. Розтин гайморової пазухи.
50. Резекція верхньої щелепи.
51. Резекція нижньої щелепи.
52. Операції при анкілозі скронево-щелепного суглобу.
53. Операції на язиці: шов язика, резекція та видалення язика.
54. Хірургічне лікування вроджених вад піднебіння.
55. Біляглоткові і заглоткові флегмони лиця (внутрішньоротові і позаротові розтини при них).
56. Флегмони очниці, щічної і виличної ділянок лиця (внутрішньоротові і позаротові розтини при їх лікуванні). Флегмони привушно-жувальної ділянки лиця (внутрішньоротові і позаротові розтини при їх лікуванні).
57. Флегмони глибокої ділянки лиця - підскроневої і крилопіднебінної ямок, крилоподібно-нижньощелепного простору (внутрішньоротові і позаротові розтини при них).
58. Позаротовий спосіб туберальної анестезії (показання, техніка).
59. Внутрішньоротовий спосіб туберальної анестезії (показання, техніка).
60. Позаротовий спосіб інфраорбітальної анестезії (показання, техніка).
61. Внутрішньоротовий спосіб інфраорбітальної анестезії (показання, техніка).
62. Палатинальна анестезія (показання, техніка).

63. Різцева анестезія (показання, способи, техніка).
64. Центральна анестезія верхньощелепного нерву.
65. Внутрішньоротовий спосіб мандібулярної анестезії зубів нижньої щелепи.
66. Позаротовий спосіб мандібулярної анестезії зубів нижньої щелепи.
67. Аподактільний спосіб анестезії зубів нижньої щелепи.
68. Центральна анестезія зубів нижньої щелепи.
69. Топографія фасцій шиї.
70. Топографія клітковинних просторів шиї, їх зв'язок з клітковинними просторами інших ділянок.
71. Топографія піднижньощелепного трикутника шиї. Практичне значення цього трикутника.
72. Топографія сонного трикутника шиї. Топографія судинно-нервового пучка.
73. Топографія лопатково-трахеального трикутника шиї. Практичне значення.
74. Топографія щитоподібної і прищитоподібних залоз.
75. Топографія гортані і трахеї.
76. Топографія глотки і стравоходу.
77. Топографія лопатково-ключичного та лопатково-трапецеподібного трикутників шиї. Практичне значення цих трикутників.
78. Ваго-симпатична блокада за О.В.Вишневським і М.Н.Бурденко.
79. Оголення зовнішньої сонної артерії в сонному трикутнику.
80. Верхня трахеотомія, помилки та ускладнення. Конікотомія.
81. Нижня трахеотомія, помилки та ускладнення.
82. Принципи субтотальної, субкапсулярної струмектомії за О.В.Ніколаєвим.
83. Особливості хірургічної обробки ран шиї.
84. Видалення привушної залози.
85. Флегмона піднижньощелепного трикутника шиї. Шляхи розповсюдження запальних процесів. Оперативне лікування.
86. Флегмона фасціальної піхви судинно-нервового пучка шиї. Шляхи розповсюдження запальних процесів. Оперативне лікування.
87. Флегмона передвісцерального простору трикутника шиї. Шляхи розповсюдження запальних процесів. Оперативне лікування.
88. Флегмона латерального трикутника шиї. Шляхи розповсюдження запальних процесів. Оперативне лікування.
89. Вроджені серединні і бокові кістки та свищі шиї (походження, принципи хірургічного лікування).

12. Рекомендована література

1. В.І.Півторак, М.П.Булько. Клінічна анатомія трійчастого та лицевого нервів. Нова Книга, Вінниця, 2012 р.
2. В.І.Півторак, О.Б.Кобзар, Ю.Г.Шевчук. Короткий курс топографічної анатомії та оперативної хірургії. Нова Книга, Вінниця, 2015 р.
3. М.П.Ковальський. Оперативна хірургія та топографічна анатомія. Київ, ВСВ «Медицина», 2010 р.
4. Р.Й.Вайда. Основи клінічної анатомії та оперативної хірургії (лекції).

- Тернопіль, «Укрмедкнига». - 2001.
5. І.К.Додолова, М.Є.Червінська. Топографічна анатомія порожнини черепа. Метод. вказівки до практичного заняття з оперативної хірургії і топографічної анатомії, Львів, 2012.
  6. І.К.Додолова, М.Є.Червінська. Топографічна анатомія ділянок черепно-мозкового відділу голови. Метод. вказівки до практичного заняття з оперативної хірургії і топографічної анатомії, Львів, 2012.
  7. В.І.Півторак, М.П.Булько. Клінічна анатомія трійчастого та лицевого нервів. Вегетативні вузли лиця. Місцеве знеболення. Вінниця, Нова Книга, 2012.
  8. O.V.Tsyhykalo. Topographical anatomy and operative surgery. Textbook for english-speaking foreign students. Vinnytsia, Nova Knyha Publishers, 2011.
  9. К.І.Кульчицький, М.П.Ковальський, А.П.Дітківський, М.С.Скрипніков та ін. Оперативна хірургія і топографічна анатомія. Київ, «Вища школа», 1994.- 464 с.
  10. К.И.Кульчицкий, И.И.Бобрик, А.П.Дитковский, С.А.Солорева и др. Оперативная хирургия и топографическая анатомия./учебник для медвузов/. - Киев, «Вища школа», 1989. - 472 с.
  11. М.С.Скрипніков (ред.) Оперативна хірургія і топографічна анатомія. Київ, Вища школа, 2000.
  12. В.Ф.Вільховий, М.С.Скрипніков, В.І.Шепітько, І.Р.Кенс. Атлас хірургічної анатомії кровоносних судин голови та шиї. Київ, Вища школа, 1998.
  13. Bernard C. Illustrated Manual of Operative Surgery and Surgical Anatomy. - 1991.
  14. Pemberton L.B. Workbook of Surgical Anatomy. - 1990.
  150. Gliedman M.L. Atlas of Surgical Technigues. - New York etc., McGraw - Hill. - 1990.
  16. Sabiston D.C. Atlas of General Surgery. - Philadelphia etc., Saunders. - 1994.
  17. Chassin J.L. Operative Strategy in General Surgery. New York etc., Springer. - 1994.
  18. Р.Й.Вайда. Основи клінічної анатомії та оперативної хірургії (лекції).- Тернопіль.- «Укрмедкнига», 2001.
  19. М.П.Бурих. Топографічний підхід до вивчення тіла людини. - Харків, 2005. - 30 с.
  20. М.П.Ковальський, О.Б.Кобзар. Навчально-методичні матеріали для підготовки до підсумкового контролю знань і вмій на кафедрі оперативної хірургії і топографічної анатомії (для студентів медичного факультету). - К., Стилос, 1999-2004. - Видання 1-5. - 79 с.
  21. А.Г.Попов, В.К.Красницкий, ВИ.Горовенко. Учебное пособие «Тестовые задачи» по курсу оперативной хирургии и топографической анатомии. Одесса, 2004. - 120 с.
  22. В.В.Кованов, Т.И.Аникина, И.А.сычеников. Курс лекций по оперативной хирургии и топографической анатомии. М., 1972.

Інформаційні ресурси: сторінка кафедри на сайті університету